

Příběh jednoho mýtu

Bernard Ignác z Martinic – Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu – Jezuité

ALESSANDRO CATALANO
Università degli studi di Pisa

Příběh Bernarda Ignáce z Martinic je výborným důkazem toho, jak může být literatura někdy mnohem účinnější než historické bádání. Bohuslav Balbín jej vylíčil jako člověka, jenž „*své představitosti vůbec nedopřál klidu, jen aby vymyslel nové názvy pro platy a aby kontribucemi a vysáváním nešťastného lidu dokazoval císařům, jak dovedou být Martinicové věrní*“.¹ Pro tento případ je koneckonců příznačná i skutečnost, že nejdůležitějšímu politickému činiteli Českého království 17. století byla věnována větší pozornost pouze v souvislosti se známou aférou kolem samotného Balbína.² Jestliže agresivní politika tohoto „*nového Machiavellio*“³ a „*zženštilce a (jak bývají zbabělci) podezřívavce a ukrutníka*“⁴ opravdu nepůsobí v některých případech sympaticky (koneckonců i pro císaře Leopolda I. byl „*zlým jazykem*“),⁵ historická tradice značně opomněla jeho politický vliv a také jeho nezanedbatelnou roli strážce českých zájmů v rámci monarchie. To, že byl „*nesmírně agresivní politik*“, který dokonale ovládal „*technologie moci*“,⁶ o něm bylo správně napsáno teprve nedávno.

Kdo by považoval za pravdivé *Pamětní nápisy* a podobně laděný portrét, který se nachází ve slavné Balbínově *Rozpravě*, musel by mít před očima zcela jiné církevní a politické dějiny 17. století.⁷ Z úst jezuity působí popis vztahu mezi purkrabím Martinicem a arcibiskupem skoro neuvěřitelné: „*Poněvadž kardinál Harrach dobře a pečlivě rozlišil tato dvě ramena, duchovní a světské (ačkoliv králové a královny, papežové a císařové, svět i Řím*

bez výhrad soubhlasili), Bernard výbrady měl.“⁸ Jinak to byl také on, který „*lstivými radami a podvodnými dopisy u dvora navzdychky zhabil arcibiskupské volby*“⁹ duchovní stav a který „*rozdmýšbával nepřátelství proti univerzitě nebo jezuitům*“¹⁰ a „*usiloval [...] zabládit pražskou univerzitu*“.¹¹ Důvodem Martinicova zanevření na jezuity byla podle Balbína touha, „*aby jeho jméno při obřadech znělo z kazatelen našich kostelů, aby je řídil nebo si alespoň zajistil pověst*“. O kus dále se ještě poněkud nejasně praví, že „*nedokázal proniknout až k podstatě jezuitského řízení a rozhodování*“.¹²

Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu na dobové grafice.

V žádné z dosud vydaných prací o českém Tovařystvu Ježíšově nebyla bouřlivá rozepře, která se rozdmýchala kolem poloviny 50. let, interpretována jinak, než právě pouze slovy Balbínovými, přestože se jedná o velmi důležitou a komplikovanou aféru, která na několik let zaměstnávala jak jezuitského generála, tak i dvůr

überbleibet. Kirche und Staat in Böhmen (1620–1740)“, Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismus-Paradigmas, ed. MAŤA, P. – WINKELBAUER, TH., Leipzig 2006, v tisku.

⁸ BALBÍN, B., *Pamětní nápisy Bernardu Ignácovi z Martinic*, c. d., s. 13.⁹ Srov. tamtéž, s. 27.¹⁰ Srov. tamtéž, s. 69.¹¹ Srov. tamtéž, s. 75.¹² Srov. tamtéž, s. 15.¹ BALBÍN, B., *Pamětní nápisy Bernardu Ignácovi z Martinic*, Praha 1988, ed. HEJNIC, J., s. 63.² Srov. hlavně KVĚTOŇOVÁ-KLÍMOVÁ, O., *Styky Bohuslava Balbína s českou šlechtou pobělohorskou*. In *Český časopis historický*, 1926, s. 497–541, s. 504–511; HEJNIC, J., *Doslov*. In BALBÍN, B., *Pamětní nápisy Bernardu Ignácovi z Martinic*, c. d., s. 123–139; KUČERA, J. P. – RAK, J., *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1984, s. 96–102.³ BALBÍN, B., *Pamětní nápisy Bernardu Ignácovi z Martinic*, c. d., s. 21.⁴ BALBÍN, B., *Rozprava krátká, ale pravdivá*, Praha 1988, ed. KOPECKÝ, M., s. 45.⁵ Leopold I. Janu Humprechtu Černínovi, Praha, Památník národního písemnictví, Zdeněk Kalista, Rukopisy vlastní, Korespondence císaře Leopolda I. s H. J. Černínem z Chudenic, díl II/VII, 1671 IX 5. V roce 1654 psal naopak benátský vyslanec Giustiniani, že Martinic je „*soggetto intelligente, applicato, capace, dotto, virtuoso; uno de migliori di questa Corte: ma l'Imperator n'ha bisogno in Praga*“, *Die Relationen der Botschafter Venedigs über Deutschland und Österreich im siebzehnten Jahrhundert*, I–II, ed. FIEDLER, J., Wien 1866–1867, s. 403.⁶ MAŤA, P., *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 357.⁷ O tomto problému více CATALANO, A., „*Das temporale wird schon so weith extendiret, dass der Spiritualität nichts als die arme Seel*

a arcibiskupa, a pozměnila politickou rovnováhu v Českém království natolik, že od té doby jezuité nemohli počítat s jednoznačnou podporou zemských místodržitelů, jak tomu bylo po celých předcházejících třicet let. Ne každý historik má možnost jednoduše zjistit, co se skrývá doopravdy za slovy literárních zpracování historických událostí, a proto se jistě vyplatí studovat i Martinicův vztah k arcibiskupu Harrachovi a popsat, jak se vzájemné vztahy v tomto trojúhelníku Martinic – arcibiskup – jezuité proměňovaly.

Původně byl Bernard Ignác z Martinic (1615–1685) předurčen k duchovnímu povolání (byl již magdeburským a pasovským kanovníkem)¹³ a teprve po smrti svého bratra Jana Jaroslava († 1636)¹⁴ začal se stmou politickou kariérou, zakončenou jmenováním purkrabím v roce 1651. V období velkých politických změn byl na nejdůležitějších postech zemské hierarchie, čímž se stal nejvlivnější osobností Českého království na víc než třicet let.¹⁵ Minimálně už od 40. let se ale těšil značnému vlivu, jak dokládají například jen zdánlivě marginální epizody z roku 1646, kdy si bez slitování vynutil, aby byl zproštěn dluhů výměnou za politickou protekci;¹⁶ anebo dosáhl pomsty na člověku, který o něm roztrušoval klepy;¹⁷ či o tři roky později, když za něho císař Švédům zaplatil ze dvou třetin výkupné.¹⁸ Málokdo naopak dnes ví, že Martinic miloval učené rozhovory („*conversatione*

¹³ MATĀ, P., *Svět české aristokracie (1500–1700)*, c. d., s. 505–506, 790, 875, 877.

¹⁴ Harrach si v deníku poznamenal, že „È morto al Martinitz a Siena il suo figliolo Giovanni, per questo e per i sospetti del caso seguito in Vienna, egli ha richiamato a casa subito anche l'altro“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 178, 1636 III.

¹⁵ MATĀ, P., *Svět české aristokracie (1500–1700)*, c. d., s. 357–358. Narážka je samozřejmě na zabití Fabia Diodaty rukou Jiřího Adama z Martinic ve stejném roce, srov. také dopis Jiřího Adama Harrachovi, kde mladý Martinic komentuje fakt těmito slovy: „l'accidente occorso in persona di Don Fabio fu tale, che mi sforzò a tal fatto, altrimenti alienissimo di mio procedere“, Wien, AVA, FA Harrach, karton 146, Martinitz Georg, 1636 VII 19.

¹⁶ „Il Bernardo di Martinicz pretende che la signora di Bilina gli doni li 6. 000 fiorini che ancora le deve per la casa compra in Praga, offerendosi tutta la parentela vicissima a farle 1. 000 servitii nelle sue occorrenze, perché ad ogni modo che non lo voglia fare, pure non tirerà denari, perché hora non ha di che sodisfarla“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 477, 1646 I 26.

¹⁷ „Contro il figliolo del Galletto, doppo essere stato 20 settimane in prigione, per dovere avere solo parlato contro il conte Bernardo di Martinicz, essaggerando che mentre egli non ha tenuto protezione di loro studenti nelle rotture havute con questi soldati, che anco loro si curaranno puoco del fatto suo, il che però egli nega d'aver detto, è venuta una sentenza di corte che debba fra 3 giorni uscire fuori di Praga, in 8 giorni fuori di tutto il regno, e restarne bandito per 10 anni“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 477, 1646 X 22.

¹⁸ „Al conte Bernardo di Martinicz ha l'Imperatore promesso di far buoni due terzi della sua ranzone, et ordinato che se gli continuino

d'buomini Religiosi, Savii, esemplari, & eruditi“, četbu, hudbu a umění vůbec („*discorrere con virtuosi vivi, e morti ne' lor libri e godere l'armonia della musica*“)¹⁹ a že byl velmi zbožným člověkem.²⁰ Mimo jiné se velmi zasloužil o to, aby Caramuel z Lobkovic vůbec přijel do Prahy,²¹ a vedl intenzivní korespondenci s celou Evropou – psal si například i se slavným učencem Athanasiem Kircherem.

Bernard Ignác z Martinic, detail barokního portrétu ze slánského muzea.

a pagare li 300 fiorini che tirava ogni mese della protezione che teneva del proviantambt“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 455, 1649 IX 12.

¹⁹ GUALDO PRIORATO, G., *Relazione delle qualità della Casa Martinitz*. In Id., *Vite et azzioni di personaggi militari e politici*, Vienna 1673, nestr.

²⁰ Každý rok se Martinic například uzavřel na několik dnů u jezuitů pro svá duchovní cvičení. Viz také pravidelná účast na procesí flagellantů: „Verso le 7 arrivassimo dalli cappuccini e puoco doppo uscì la processione de' flagellanti conducendola i primi ne' sacchi il conte Bernardo et il Colobrat“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 477, 1650 IV 15; „Ho assistito poi anche alla processione delli flagellanti, de' quali oltre quei con la croce, erano pure da 200. Il conte Nosticz ha portato il standardo grande, et il conte Bernardo ha in habito guidato la processione“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 457, 1651 IV 7.

²¹ CATALANO, A., *Caramuel y Lobkovitz (1606–1682) e la riconquista delle coscienze in Boemia*. In *Römische Historische Mitteilungen* XLIV (2002), s. 339–392. Viz také jejich společné učené konverzace: „Per fare compagnia all'abbate Caramuel, invitato da me, ho fatto venire a desinare ancora il conte Bernardo, conte Max suo fratello, Marradas, padre Gregorio, guardiano e padre Basilio cappuccini. E perché tutti sono belli ingegni, ne uscirono fuori de' galanti discorsi“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 477, 1650 VI 28.

S kardinálem Harrachem se Martinic dlouho setkával jen při sněmech, koncertech, divadelních představeních a teologických disputacích,²² přestože jej Harrach sám v září 1638 oddával.²³ První důležitý moment, kdy se jeho dráha protнула s arcibiskupovou, nastal v letech 1642–1643, když byl jedním z královských komisařů, kteří se pokusili vyřešit vleklý spor mezi Harrachem a jezuitu o uspořádání pražské univerzity.²⁴ Přestože Martinic arcibiskupa ujišťoval, že jeho účelně samostatně podané dobrozdání císaři je zcela v Harrachův vlastní prospěch – pravda byla přesným opakem.²⁵ I když dost nepochopitelně bylo toto dobrozdání v literatuře interpretováno různě, v souladu s pozicí svého otce podporoval Martinic v tomto sporu jednoznačně jezuitské východisko, jak sám hrdě také připomíná v březnu 1654 na začátku sporů s jezuitskými profesory.²⁶ Když se o deset let později Harrachovu spolupracovníkovi podařilo získat z České kanceláře tento dokument, nejvyšší arcibiskupský důvěrník, kapucín Basilius z Aire, trefně komentoval, že se mu z toho „*chce zvracet*“.²⁷ I samotný fakt, že jsou

²² Viz jeden z mnoha možných příkladů: „*Furno dispute theologice nel mio seminario, diffese da un strahoviense, dedicate al principe di Lobcovitz, il quale vi venne ad assisterci, ma non accettò la sessione a canto a me sotto il baldachino, ma s'accommodò a man destra fuori del scalino. Vi venne ancora il conte Bernardo, et argomentò mattina e sera, noi altri vi stessimo solo doppo pranso*“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 454, 1648 IV 20.

²³ Srov. popis v harrachovském deníku, Wien, AVA, FA Harrach, HS 299, 1638 X 17.

²⁴ Literatura o univerzitních sporech je rozsáhlá, srov. hlavně SPIEGEL, K., *Die Prager Universitätunion (1618–1654)*. In *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* LXII (1924), s. 5–94; DENZLER, G., *Die Propagandakongregation in Rom und die Kirche in Deutschland im ersten Jahrzehnt nach dem Westfälischen Frieden. Mit Edition der Kongregationsprotokolle zu deutschen Angelegenheiten 1649–1657*, Paderborn 1969, s. 122–133; ČORNEJOVÁ, I., *Kapitoly z dějin pražské univerzity 1622–1654*, Praha 1992; *Dějiny Univerzity Karlovy, II (1622–1802)*, ed. ČORNEJOVÁ, I., Praha 1996; CATALANO, A., *La Boemia e la riconquista delle coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa centrale (1620–1667)*, Roma 2005.

²⁵ „*Il voto del conte Bernardo di Martinicz, marchiato ad partem, intendo che è troppo per noi, et che i giesuiti stanno saldi a non volere le nostre scole in essere*“, Harrach G. B. Barsottimu, 1643 IV 15, Roma, BAV, Vat. Lat. 13507, f. 355; Basilius von Aire Harrachovi, Wien, AVA, FA Harrach, karton 137, Basilio, 1643 I 2. Viz také jediné dva zdvořilé dopisy z roku 1642, které se z této doby zachovaly v harrachovském archivu: Wien, AVA, FA Harrach, karton 146, Martinicz B. I., 1642 VII 29, VIII 13.

²⁶ Praha, NA, Jezuitika, 3, 1654 III 14.

²⁷ „*Ha visto il voto anche del {Conte Bernardo dell'}1643, e n'è nauseato, si meraviglia che il nuntio non habbi instruttione in questa materia*“, Basilius z Aire Harrachovi, Wien, AVA, FA Harrach, HS 525, f. 155v. O důležitosti činnosti Basilia z Aire v Českém království CATALANO, A., *Die Funktion der italienischen Sprache während des Episkopats des Erzbischofs Ernst Adalbert von Harrach und die Rolle des Kapu-*

v jezuitském archivu zachovány všechny dokumenty, které kancléř Jiří Adam z Martinic pravidelně jezuitům posílal, zatímco arcibiskup měl často jen velmi omezené informace, hodně vypovídá o reálném poměru sil zápasících stran, alespoň v 30. a 40. letech. Ocitáme se koncokonců v době, kdy martinicovsko-slavatovská „*aliance*“, která ovládala všechny nejdůležitější posty v zemské správě, jednoznačně podporovala jezuitské záměry. V roce 1643 také mladý Martinic prozradil jistému šlechtici tajemství: „*Všichni my čeští šlechticové jsme společně přísahali a dali jsme na to i ruku, že nebudeme podporovat další postup v kariéře žádnému z podřízených kardinála Harracha, ba že mu znemožníme i veškeré cesty, aby se mohl v Českém království uživit*“.²⁸

V těchto letech jsou postoje Bernarda Ignáce z Martinic jasně projezuitské. Ne náhodou píše Harrach ve svém deníku 2. července 1640, že „*ve městě se dnes neslaví, jenom u jezuitů na Malé Straně, kde je kaple zasvěcená Navštívení Panny Marie a mají tam sošku madony z vlámského dřeva, nazvanou Madona Foyenská, kterou jim daroval Bernard z Martinic*“.²⁹ Zatím se mi však ještě nepodařilo zjistit, jestli se jedná o stejnou madonu, kterou podle pozdějších pramenů do Prahy přinesl z Belgie jeden chromý jezuita v roce 1629.³⁰

Ke skutečnému sblížení s kardinálem Harrachem došlo teprve na počátku 50. let,³¹ když si arcibiskup nejprve vymohl u dvora, aby byl vždy včas informován

ziners Basilius von Aire. In Kirchliche Praxis, Sprache und nationale Identität. Vom spätmittelalterlichen Böhmen bis zur Ersten Tschechoslowakischen Republik, ed. BAHILCKE, J., v tisku.

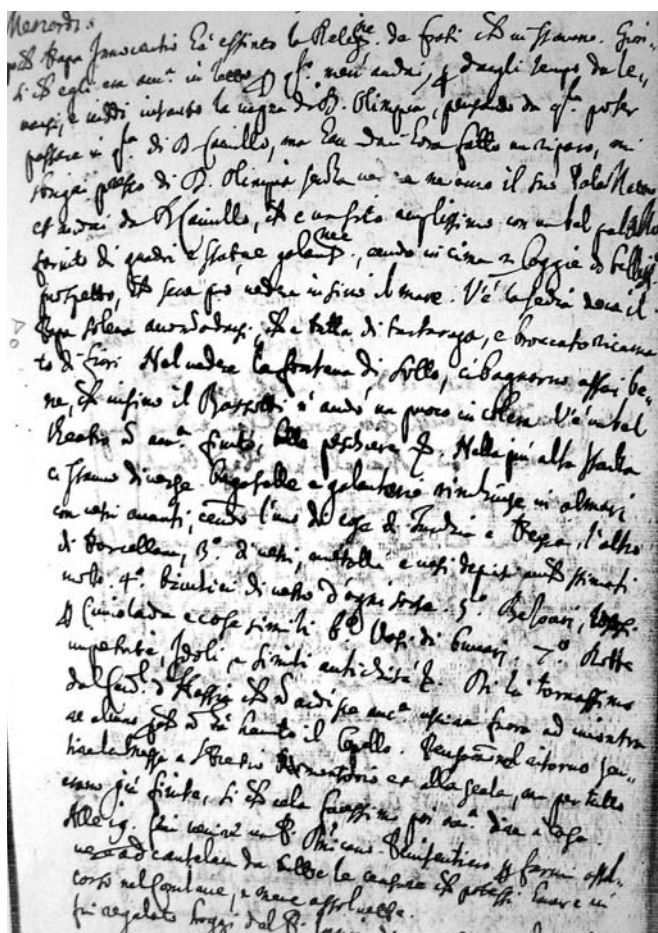
²⁸ „*Quel gentill' homo prete secolare che una volta ha fatto riverenza all'E. V. desiava una conditione ne beni del Nostiz detta Falchenau, pigliò per mezzano il marchese di Clavesana il quale ne parlò al conte Bernardo Martiniz, ma la risposta del conte Bernardo fu tale. Signor marchese devo dire a V. S. un secreto, cioè che tutti noi cavaglieri boemi habbiamo giurato insieme e convenuto con darsi la mano, di non promover alcuno che sia dependente dal signor cardinale d'Harrach, anzi occluderli tutti li passi di potersi nel regno sostenere*“, Florio Cremona Harrachovi, Wien, AVA, FA Harrach, karton 139, 1643 VIII 26.

²⁹ „*Officium archiepiscopi, et io ho cantato la messa, ma non i vespri perché per la città non si fa festa, se non appresso i giesuiti nella Parte piccola, dove la cappella è dedicata alla visitatione della Madonna, et tengono una Madonna di legno di Fiandra, detta la Madonna de Foix, donata a loro dal Bernardo di Martinicz*“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 298, 1640 VII 2.

³⁰ ROYT, J., *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 266.

³¹ Už na konci 40. let pomohl ale Martinic kardinálově příbuzně při jednom důležitém právním sporu: „*Ho presentato il conte Bernardo per parte della freille Isabella con un tapete di seta lavorato in casa di sua madre, in ringratiamento della buona sentenza data in favor di lei contro il Firstenberg per rispetto del bene di Crast*“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 461, 1648 VI 29.

o všech krocích katolické reformace,³² a potom „zachránil“ Martinice ve stěžejním okamžiku vypuknutí tvrdé války o uvolněné místo purkrabího. Martinic ve snaze ukázat svou horlivost prosadil na počátku roku 1650 znovuvydání tvrdých patentů proti nekatolíkům, které velmi rozněvaly Ferdinanda III. V pokusu o zjištění zodpovědného „viníka“ se projevila velmi silně rivalita mezi Martinicem a Václavem Eusebiem z Lobkovic, který se snažil jeho politickému vzestupu zabránit a nabídl arcibiskupovi pomoc, ale byl podle Harracha nábožensky až příliš vlažný.³³ Mezitím se už ostatně ve Vídni delší dobu ozývaly kritické hlasy proti způsobu vedení zemské vlády a také Ferdinand z Lichtenštejna vyjádřil svoje obavy, že kdyby Harrach odjel jako vyslanec do Říma, spadla by do rukou Martiniců také církevní vláda.³⁴

Rukopis Arnošta Vojtěcha z Harrachu.

³² „Io perché ho visto che qui s'arrogavano tutta la disposizione nella cosa della riforma, senza consultare mai niente meco, mi sono risoluto per ridurre le cose al dovere, di scrivere all'Imperatore acciò desse ordine al conte Bernardo che in questa materia corrispondesse meco e noi doi incaminassimo il tutto, e gliene diedi parte prima, acciò la confidenza si stabilisse tanto maggiormente“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 456, 1650 VII 13.

³³ Bratr Franz Albrecht Harrachovi, 1650 V 25, Wien, AVA, FA Harrach, HS 329, f. 43v.

³⁴ Ferdinand z Lichtenštejna Harrachovi, 1650 XII 10–26, Wien, AVA, FA Harrach, HS 329, f. 511r.

Harrach ale nakonec podal o celé záležitosti do Vídně příznivou zprávu a svému bratrovci příznačně napsal, že si myslí, že „přes třetí osobu získal na svou stranu braběte Bernarda“,³⁵ a rozhodl se celou záležitost již dále neprošetřovat. Velmi pravděpodobně byl tím dotyčným prostředníkem dlouholetý italský hofmistr Giuseppe Corti, o kterém se později rozšířily fámy, že „je teď zcela na straně purkrabího i jezuitů“.³⁶ Martinic ho brzo doporučil na uprázdněné místo sufragána a opakovaně ho požádal, aby spálil všechny dopisy, které mu zaslal.³⁷ Důležitost harrachovské podpory se nám pak zcela vyjasní, pokud si uvědomíme, že i Balbín tuto epizodu připomněl³⁸ a že více než dvacet let potom pravděpodobně sám Martinic věnoval této zdánlivě marginální epizodě dlouhé pasáže v relaci o rodu Martiniců, kterou uveřejnil italský historik Gualdo Priorato.³⁹ Celá záležitost nakonec skončila tak, že několik měsíců nato mohl Bernard Ignác slavit jmenování nejvyšším purkrabím.⁴⁰

Upevněním vlastní pozice tak začala nová etapa ve vztazích Martinice s jezuiti a Harrachem. Jak dokládá tzv. harrachovský deník, jejich společné kulturní zájmy způsobovaly, že se setkávali čím dál častěji. Zároveň ale purkrabího popuzovala nová reformní činnost církve a spor s arcibiskupem o přední místo ve sněmu, a proto byl hlavním strůjcem odvolání nejbližších Harrachových spolupracovníků právě on. Nejdříve si Martinic otevřeně stěžoval na to, že arcibiskup málo spolupracuje s místodržícími a s kapitulou, a potom se známým pamfletem *Idea gubernationis ecclesiasticae, que modo est in regno Bohemiae*, který český „místokrál“ poslal do Říma v roce 1653, snažil arcibiskupovým nejbližším lidem uškodit v Římě.⁴¹ Na Caramuela z Lobkovic, jemuž právě Martinic několik let předtím zprostředkoval přístup ke kardinálovi, padlo obvinění z laxnosti a diktátorství a na kapucína Basilia z Aire, který byl jeho dobrým známým, z jansenismu. Harrach samozřejmě tušil, že se za předvoláním jeho spolupracov-

³⁵ Harrach bratrovci Franz Albrechtovi, 1650 VII 2, Wien, AVA, FA Harrach, HS 329, f. 46v.

³⁶ Maximilian Rudolf von Schleinitz Harrachovi, 1654 II 15–26, Wien, AVA, FA Harrach, HS 332, f. 222v.

³⁷ Basilius z Aire Harrachovi, Wien, AVA, FA Harrach, HS 330, 1651 III 8, f. 425v.

³⁸ BALBÍN, B., *Pamětní nápis Bernardu Ignácovi z Martinic*, c. d., s. 77.

³⁹ GUALDO PRIORATO, G., *Relazione delle qualità della Casa Martiniz*, c. d., nestr.

⁴⁰ Srov. CATALANO, A., *La Boemia e la riconquista delle coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa centrale (1620–1667)*, c. d., s. 393.

⁴¹ Hanopis byl nedávno znova publikován v latinském originálu CATALANO, A., *Caramuel y Lobkovitz (1606–1682) e la riconquista delle coscienze in Boemia*, c. d., s. 389–392; a v českém překladu CATALANO, A., *Dva hanopisy na spolupracovníky kardinála Harracha*. In *Souvislosti* 12/3–4 (2002), s. 58–60.

níků do Říma skrývají purkrabího machinace, ale nezbylo mu nic jiného než pokračovat, jako by se nic nestalo.

Kupodivu právě v tomto okamžiku, hned po vyřešení dlouhého sporu o univerzitu, došlo k nepředpokládané roztržce mezi purkrabím a jezuitou, kteří se bránili omezení svých univerzitních pravomocí, jež místodržící neúprosně prováděli.⁴² Když jezuitští představení zakročili proti Martinicovu zpovědníkovi, italskému jezuitovi Andreovi Calogerovi, vyhlásil jim Bernard Ignác otevřenou válku. Navzdory tomu, že v pražských, vídeňských a římských archivech se nacházejí stovky dokumentů o této choulostivé záležitosti, jezuitský historik Kroess (a po něm skoro všichni ostatní badatelé) jí nevěnuje ani malou pozornost.⁴³ Aféra, která několik let zaměstnávala jezuitského generála, dvůr a arcibiskupa (který, aby ho zachránil, dal Calogerovi prestižní titul svého osobního teologa), kulminovala násilným uzavřením jezuitské tiskárny. Na základě tohoto sporu, který nakonec začátkem roku 1655 Ferdinand III. ukončil a obě strany přiměl ke smíru, si není těžké představit, odkud pocházely informace, které získal Harrach po své účasti na konkláve v Římě. Nový papež se ho překvapivě zeptal, jestli to nebyl Martinic, „který se tituloval místokrál a který se čas od času pomátl na mysl“.⁴⁴ Narážka je tady na opravdové pravidelné onemocnění purkrabího, které bylo, jak se zdá i z harrachovských poznámek, dost vážné už kolem poloviny 40. let.⁴⁵ Možná že i blíže neurčené „votum“, které purkrabí udělal, že nebude pět let jíst na žádné veřejné hostině, s tím onemocněním souvisí.⁴⁶ Každopádně, ačkoliv se Martinicovi nepodařilo, aby byli někteří jezuité z Prahy odvoláni a aby se Calogero k němu vrátil do Prahy (italský jezuita zemřel nakonec v Itálii, když čekal na výsledek zdoluhavých jednání), jezuité už od té doby nemohli počítat s neomezenou podporou zemských místodržitelů, jak tomu bylo po celá předcházející tři desetiletí. Smrtí Ferdinanda III. se sice situace stabilizovala a jezuitské

pozice už nebyly tolik ohroženy, avšak Harrach mohl do budoucna již počítat s Martinicovou pomocí.

Jelikož jsem se k tomuto důležitému sporu vrátil příspěvkem pro nedávnou jezuitskou konferenci (2006), na tomto místě bych proto radši upozornil na to, jakým vynikajícím pramenem – jak ke sledování procesu tohoto sblížení nejvyšších představitelů světské a církevní moci, tak k ujasnění některých konkrétních složitých otázek – mohou být „harrachovské deníky“. V průběhu 50. let začínají postupně dokládat už skoro každodenní „přátelský“ styk, jenž se zintenzívnil až do té míry, že si v roce 1663 Harrach napsal, že spolu jedli on a všichni ostatní Martinicovi „důvěrníci“.⁴⁷ Z těchto důvodů bych zde chtěl také zdůraznit zápisy, které se konkrétně týkají města Slaného a blízkého Smečna a které jistě pomohou ujasnit některé nepříliš známé lokální souvislosti.

Nejprve však krátce o povaze samotného excerptovaného textu. Tzv. „Harrachův deník“ představuje ve skutečnosti velmi specifický typ psaných novin, předchůdce dnešních tištěných novin, které Harrach pravidelně posílal nemalému okruhu lidí.⁴⁸ Záznamy dlouholetého pražského arcibiskupa mají ale jen velmi málo společného se stručnými poznámkami, jež jsou typické nejenom pro jeho bratra Františka Albrechta, ale například i pro nedávno vydaný deník Adama mladšího z Valdštejna. Samozřejmě se nejedná ani o deník v moderním slova smyslu, u něhož se předpokládá jistý odstup, přepracování a kritický pohled na události, což bylo Harrachově úhlu pohledu naprosto cizí. Psaní těchto „denních lístků“, které jsou Harrachem vždy označeny v italštině jako „foglietti“ a v němčině jako „Tagzettel“, nebylo ostatně jevem typickým jen pro něj, ale bylo velmi rozšířené v celé tehdejší společnosti. Představovalo dobovou formu komunikace, která nejlépe umožňovala předávat nepřítomným/vzdáleným osobám zprávy o každodenních událostech. V kritické literatuře se pro tento typ „korespondence“ vžil pojem „psané noviny“, které předcházely tištěným novinám a sloužily několik století jako nejpoužívanější způsob komunikace. Jedná se často o texty, které někdo objednal a potom byly předávány z ruky do ruky. Mají proto typický poloveřejný charakter (i proto v nich nesmíme očekávat žádná pikantní odhalení) a fungovaly stejně dobře jako komunikace jak mezi

⁴² BERÁNEK, K., *Návrhy statut pražské univerzity z let 1654–1655. In Ad maiorem academiae gloriam. Sborník prací PhDr. Karla Beránka vydaný u příležitosti jeho životního jubilea*, Příspěvky k dějinám vzdělanosti v Českých zemích, 2000, 3, s. 61–98.

⁴³ Některé dopisy jsou jenom letmo zmiňovány v ČORNEJOVÁ, I., *Kapitoly z dějin pražské univerzity 1622–1654*, c. d., s. 28.

⁴⁴ „Dimandò se era quello che s'intitolò vicerè del regno, e non soleva alle volte {svariare di cervello:}“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 461, 1655 IV 9.

⁴⁵ „Havevano già sparso in Praga che era tornato al burgravio il suo male di 5 anni, perché 2 giorni e mezzo non haveva dato audienze, ma havendo io mandato a complire con lui l'Haslauer, lo lascio entrare subito, e non si vidde segno di tal cosa“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 457, 1651 VII 9.

⁴⁶ „Vi venne ancora il signor burgravio con la moglie e la figliola col marito, asserendo di non havere più bisogno di dispensa per andare fuori a mangiare, perché sono finiti li suoi 5 anni del voto fatto“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 462, 1657 XI 28.

⁴⁷ „Noi confidenti della casa martiniziana desinassimo tutti dal conte Slavata“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 281, 1663 V 8.

⁴⁸ CATALANO, A., *Die Tagebücher und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach. In Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, ed. PAUSER, J. – SCHEUTZ, M. – WINKELBAUER, TH., Wien 2004 (MIOG, Ergänzungsband 44), s. 781–789; CATALANO, A., *Italský deník kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu a bouřlivý rok 1638*. In Souvislosti 13/3–4 (2002), s. 29–33; CATALANO, A., *Italský deník Arnošta Vojtěcha Harracha (1598–1667), Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*, ed. HEROLD V. – PÁNEK, J., Praha 2003, s. 333–353.

panovníkem a vyslanci, tak i mezi soukromými osobami. Tyto psané noviny putovaly přes celou Evropu a často představovaly pro toho, kdo si je mohl dovolit zaplatit, mnohem lepší zpravodajství než noviny tištěné. V rodinném a příbuzenském kruhu umožňovaly udržet kontakty i ve fázi, kdy se vztahy tříštily v důsledku narůstající potřeby cestovat.

Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu na dobové grafice.

V této souvislosti představují Harrachovy zápisky v podstatě nejrozsáhlejší soubor zpráv „novinového“ typu o českém prostředí a plní podobnou funkci. Často jsou složeny z dalších psaných novin, které Harrach horlivě vyhledával a přijímal z celé Evropy. Při poměrně složité rekonstrukci celé sítě lidí, kteří jeho zprávy dostávali, jsem zjistil, že jasně překračovaly hranice Českého království. Adresáti se nacházeli v Říši, v Itálii, na území dnešního Maďarska a v nejrůznějších místech rakouských zemí. U základů této korespondence stála určitě silná potřeba udržet si kontakt i na dálku, a proto i takový detail, že existují různé jazykové verze – část v němčině a část v italštině, odráží skutečnost, že se dvůr kardiná-

la Harracha dělil na dvě skupiny, německou a italskou, a také adresáti, jimž jsou texty určeny, se pohybovali ve dvou jazykově odlišných světech.⁴⁹ Z porovnání italských a německých zápisků v ročnících, které máme k dispozici, vyplývá další zajímavá skutečnost. Někdy se obsah obou textů shoduje, ale v převážné většině případů tomu tak není. Spíše se jedná o rozdíly typologické, jimž je dlužno přisoudit odlišnosti informací směřovaných k jednotlivým adresátům. V některých případech jsou vynechány detaily týkající se církevních otázek (např. u Harrachova bratra), v jiných ryze české otázky, v dalších zase otázky rodinné nebo vojenské. Jak je patrné i z použitých citátů, německé texty charakterizuje větší strohost a jednodu- chost výpovědi. Také je zřejmé, že Harrachem najatí opisovači vypracovávali několik od sebe odlišných kopií, které pak byly posílány různým lidem.⁵⁰

Jelikož zde nelze dokazovat, jak užitečný může být pro badatele (vedle historika i historika umění, hudby, divadla a literatury) tento historický pramen, v němž jsou i nejmenší změny v hierarchickém řádu zaznamenány s pečlivostí téměř umanutou, rozhodl jsem se soustředit na několik konkrétních citátů, které se týkají města, jež nás na tuto konferenci pozvalo.⁵¹ Za zmínku také stojí i okolnost, že od začátku 60. let byla jednou z pravidelných adresátek kardinálových „novin“ druhá Martinicova manželka Zuzana Polyxena, rozená z Dietrichštejna, († 1659)⁵² a že se v deníku rok co rok opakují společné účasti na kulturních akcích a přátelské návštěvy ve Slaném.

Mezi syny Jaroslava z Martinic (1582–1649) nebyly kvůli komplikovaným majetkovým přesunům, jež proběhly ve velmi krátkém časovém odstupu za sebou, vzájemné vztahy nijak idylické,⁵³ ale k definitivní roztržce

⁴⁹ O důležitosti italské kultury ve střední Evropě 17. století CATALANO, A., *Moltissimi sono i verseggiatori, pochi i poeti. La cultura italiana nell'Europa centrale del XVII e XVIII secolo*, eSamizdat II (2004), 2, s. 35–50 (tam citována literatura); český příspěvek v časopisu „O misera Boemia...“, ed CATALANO, A., *Souvislosti* 13/3–4 (2002), s. 5–164.

⁵⁰ V současné době připravujeme s kolegyní Katrin Keller kompletní vydání německo-italských deníků díky velkorysému podpoře Rakouské grantové agentury.

⁵¹ O Slaném hlavně PŘIBYL, V., *Baroko ve Slaném – Bývalý františkánský klášter s kostelem Nejsvětější Trojice*, Slaný 1988; PŘIBYL, V., *Františkánský klášter ve Slaném 1655–1950*, Slaný 2005; o šlechtě v kraji v 17. století KOVAŘÍK, J., *Bílá hora a šlechta kraje Slánského*. In *Slánský obzor* I–II (1993–1994), s. 21–32; KOVAŘÍK, J., *Šlechta kraje Slánského po třicetileté válce*. In *Slánský obzor* IV (1996), s. 4–10; o Smečnu PŘIBYL, V., *Pohled do barokního Smečna*. In *Slánský obzor* IX (2002), s. 13–41.

⁵² Srov. Harrachův popis její smrti a procesí do Slaného, Wien, AVA, FA Harrach, HS 399, 1659 VI 6, 8.

⁵³ Ferdinand Leopold Benno z Martinic (1619–1691), poněkud problémová osobnost, měl ale napjaté vztahy s bratry dlouhodobě a odkázal pak jejich potomkům jen malou část svého majetku, MAŤA, P., *Svět české aristokracie (1500–1700)*, c. d., s. 896.

pravděpodobně nikdy nedošlo. Pouze dva roky po smrti Jaroslava z Martinic zemřela nejdříve Lucie Otýlie Libštejnská z Kolovrat, rozená z Martinic, († 1651)⁵⁴ a několik měsíců poté i nejstarší bratr a kancléř Jiří Adam (1602–1651), který odkázal poměrně velkou část svého majetku „skandální“ italské manželce Giovanně z Martinic, rozené di Gonzaga di Castiglione, (1612–1688).⁵⁵

Město Slaný na začátku 50. let patřilo krátce nejmladšímu synu purkrabího Maxmiliánu Valentinovi z Martinic († 1677), který v létě roku 1651 ve městě hostil několik dnů kardinála Harracha v rámci jeho dlouhého jubilejního putování po pražské diecézi. Arcibiskup byl přivítán okázalým procesím, ale poznamenal si také, že majitel panství nemá ve městě dost honosné bydlení;⁵⁶ den poté se konaly různé slavnosti, ohňostroj a arcibiskup se dozvěděl, že kdysi bylo Slaný „nejobydlenějším a nejdůležitějším městem po Plzni a Budějovicích, ale v současnosti zde stojí velmi málo domů, protože bylo spáleno samotnými našimi vojáky“;⁵⁷ třetí den se konal ve městě trh, kardinál navštívil kostel Nejsvětější Trojice („budován beretiky,

⁵⁴ „S'hebbe avviso che era morta in Vienna la frau Lucia di Colobrat, et havendo fatto testamento lascia herede il cancellero di Martinicz di tutto il suo, ma con peso di quasi 90. 000 fiorini di legati pii, tra' quali da 80. 000 fiorini per i giesuiti di Vienna e di Bohemia. Il conte Max de Martinicz era altre volte il più favorito, e credeva che havria senz'altro ancora qualche legato particolare, ma fu totalmente prae-terito“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 457, 1651 IV 27.

⁵⁵ „Per causa della morte del fratello era venuto a Vienna il conte Max de Martinicz, trovò il testamento fatto in guisa, che li beni del maggiorasco andavano al conte Bernardo, li altri tutti alla moglie in vita o sinché piglia altro marito. Se lei piglia marito, devono darle fuori 30. 000 fiorini e lei è obligata a cedere i beni, cedendoli o morendo, viene Horsovicz al burgravio et a lui Opalca e Wistra, ma per havere questo è obligato di pagare subito di presente infra annum 10. 000 fiorini alli giesuiti di Glattau, e se lo trascura, e lo fa lei, resta detto bene hereditario e proprio a lei“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 457, 1651 XI 16.

⁵⁶ „Arrivassimo doppo le 4 a Sslana, senza che vi ci aspettassero così presto. Andò però avanti il Gastgeb un puoco, il che fece che arrivorno ancora a tempo il conte Max, il maggiordomo et il padre don Costante ad incontrarci. Venne ancora ivi la processione delli cittadini incontro, e smontassimo alla chiesa parochiale. Delli altri cavalieri e dame, che furno a Melnick d'accordo di trovarsi al medesimo tempo li, non ne venne questa volta alcuno. Non ha in questa città il conte Max giacciara, né habitatione a proposito, io sono stato nella sua casa, e pure non v'era che una stanza assai piccola, e nella sala publica di fuori si mangiava“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 457, 1651 VIII 5.

⁵⁷ „Sentissimo noi altri solo una messa nella parochiale. Doppo pranso facessimo correre le genti a cavallo a tirare giù alle ocche il collo, e ne cascorno alcuni assai disgratiatamente, e non vi fu chi lo esseguisse che un lacquai solo, che lo strappò via 2 volte, et hebbe per premio ogni volta l'occha medesima e 30 kreuzer. Corsero poi a strapparli giù ancora ad una gatta a piedi, ma nissuno lo seppe fare, neanche con attaccarsi 4 in una volta alla gatta, ma più tosto

nádberný a velkolepý“) a poslouchal „serenádu“ majitele panství;⁵⁸ další den se při návštěvě na Smečně Harrach dozvěděl, že tam Švédové uloupili poměrně velkou sumu, o které už ani sami Martinicové nevěděli, a pozoroval další slavnosti;⁵⁹ den nato se zúčastnil mše a odjel do Prahy.⁶⁰

si ruppe la fune, il prezzo loro era un becco, che fu così salvato, et io diedi a loro da spartire un silberducato. Nel ritornare a casa incontrassimo il generale Conti et il Marradas, venuti pure sopra la nostra così seria citatione. Doppo cena stessimo a vedere alle finestre in casa il fuoco nostro artificiato delle girelle, fatte sopra un monte vicino alla città, che riuscì assai bene. È questa città bella per altro, et ha borghi da ogni banda grandissimi, in maniera che olim fu tenuta per la più popolosa et accreditata doppo Pilsna e Budweis, ma hora vi sono puochissime case in piedi, et è stata abbruggiata delli nostri soldati medesimi“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 457, 1651 VIII 6.

⁵⁸ „Si fa la fiera in questa città di cavalli e bestiame, e per farla comparire più galante, il conte Max vi fece condurre parte delli suoi proprii cavalli e bovi, e per pagarci il jarmarckt mi regalò con un scrittoretto intrecciato di marmi, et alli altri 3 donò una tazzetta indorata per uno. Andassimo a sentire messa nella chiesa della Santissima Trinità fuori della città, fabricata delli heretici, bellissima e capacissima. Poi girassimo in mezzo alle vigne, e spasseggi delitiosi. E si trova a basso un giardino di fagiani. Andassimo ancora ad assaggiare una certa fontana, che ha qualche cosa del salato, e si crede sia reliquia d'una fonte di sale, che olim era in quel contorno. Procurassimo di pescare gambari, ma essendo per tutto la riva assai alta, e l'accesso difficile, se bene è buona la commodità, ne pigliassimo appena un piatto. [...] Venne questa sera ancora il conte Ferdinando con la sua moglie, con i quali doppo cena andassimo fuori della città a fare noi stessi il foco e la recreatione con le nostre girelle, ma non ne havessimo che 100 sole, che ci diedero pur gusto. Doppo il ritorno mi fece una musica con la chitarra sotto la finestra il conte Max“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 457, 1651 VIII 7.

⁵⁹ „Andassimo la mattina tutti a vedere il castello di Ssmeczna, ½ lega discosto, che è ben fabricato in quadro, e con un fosso galante senz'acqua. V'è anche una bella parochiale con li oratorii per il padrone. Et una torre nel castello di bellissimo prospetto. In una di quelle stanze trovorno i svedesi una cassetta di 30. 000 silberducati in spetie, il burgravio sapeva che vi doveva essere qualche cosa, ma mai gli venne in mente di dover levar via un credenzone vecchio, sotto il quale erano nascosti. Il giorno corsero di nuovo all'occha, e guadagnò di nuovo 2 volte solo il medesimo nupero lachay, poi s'essercitorno i cavalieri a tagliarne la testa ad alcune con le loro spade. Il conte Ferdinando tornò ancora questa sera a Praga, noi altri facessimo di nuovo i nostri fuochi, perché imparorno li artiglieri del luogo a fare le girelle, e ne finirmo 100. Il conte Ferdinando et il generale Conti riuscirono migliori maestri in questo essercitio che li altri. Tornassimo a casa col sonare il conte Max sempre la chitarra appresso“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 457, 1651 VIII 8.

Na jaře následujícího roku bylo město předáno Bernardu Ignácovi z Martinic, s jehož jménem je nejvíce spojen kulturní a stavební rozkvět města.⁶¹ Od té doby tradičně celá šlechtická společnost nocovala na Smečně, kde byly ubytovací poměry poněkud lepší a kde se konaly různé veselice (koncerty, divadelní představení, lovy, hry atd.), a přejížděla pak do Slaného na bohoslužby (výjimečně se společnost dopravila i do Hořovic).⁶² Velmi zajímavá je například Harrachova anotace ze 3. prosince 1655, která nám může nabourat i určité přetrvávající stereotypy o izolaci české šlechty a o mechanickém vlivu cestování na budování určitých staveb:

„Viděli jsme nový klášter, který pro bosáky staví pan purkrabí. Je to věc krásná a velkolepá pro dvanáct bratří, v dolní části jsou místnosti ještě pro něj a další šlechtice, kdyby se sem chtěli načas uchýlit. Uprostřed kostela postaví loretánský dům, přesně takový, jaký se nachází v samotném Loretu.“⁶³

V rozporu s tezí, která se opakuje v odborné literatuře,⁶⁴ to znamená, že plán postavit Loretu ve Slaném měl Martinic už před svou nejznámější cestou do Loreta (kde ostatně byl už několikrát předtím), která pravděpodobně souvisela s marnou snahou mít mužského potomka; jediný narozený mužský potomek mu umřel už před rokem 1646.⁶⁵ Zdá se mi proto velmi pravděpodobné, že stavba loretánské kaple představovala součást plánu založení františkánského kláštera při kostele Nejsvětější Trojice už od samotného začátku.

⁶⁰ Wien, AVA, FA Harrach, HS 457, 1651 VIII 9.

⁶¹ „È partito hoggi ancora il conte Massimiliano per consegnare tra hoggi o dimani il bene di Sslana al burgravio“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 458, 1652 IV 3.

⁶² Viz například zajímavý popis z roku 1655: „Il landschreiber con la sua compagnia rimase ben ancora alla cena con noi, ma tornò poi pure così di notte a casa, perché non sono che una lega discosti, et in fatti non è commodità a Horssovitz da alloggiare forastieri, perché il castello è destrutto e la fabrica nel mairhoffo è solo d'una contignatione da puoterne alloggiare puochi, però le stanze possono pure passare, eccetto che le ferrate delle finestre sono collocate troppo in dentro, che non se ne può guardare troppo intorno“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 461, 1655 IX 21.

⁶³ „E vedessimo anche il monastero nuovo che per i zoccolanti vi fabrica il signor burgravio, che è cosa bella e vistosa per 12 frati, e nel quartiere d'abbasso vi sono stanze ancora per lui, e qualche altro cavaliere, che volesse ad tempus ritirarsi là. In mezzo della chiesa si fabricarà una casa di Loreto, giusto come a Loreto medesimo si trova“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 461, 1655 XII 3.

⁶⁴ Naposled PŘIBYL, V., *Františkánský klášter ve Slaném 1655–1950*, c. d., s. 13. Úvod do tematiky „multiplikačních staveb“ představuje PANOCHOVÁ, I., *Biblicismy v české architektuře 17. století*. In *Umění LII* (2004), 3, s. 198–217; o loretánských kaplích viz také BUKOVSKÝ, J., *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000.

⁶⁵ „Ho restituito la visita al conte Bernardo, et egli m'ha fatto vedere le 3 figliole che ha, il maschio gli era morto“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 477, 1646 IV 26.

V roce 1658 popisuje ještě Harrach procesí, které se odebralo z Prahy do Slaného: „Po obědě vyšlo odtud procesí do Slaného, patřícího nejvyššímu purkrabímu, do chrámu zasvěceného Svaté Trojici, v němž uprostřed dal umístit loretánskou kapli naší milé Paní;“⁶⁶ a svou tamní první návštěvu: „Celé dopoledne jsme psali. A po obědě u dlouhé tabule jsme hráli až ke čtvrté, kdy jsme jeli do Slaného na procházku a tam znovu vyslechli *Te Deum Laudamus*, litanie naší milé Paní a *Salve Regina* v loretánské kapli. Potom když jsme sblédli nově tam vybudovaný klášter bosáků, trochu jsme hráli kuželky a ochutnali jistý pramének slané vody, který prospívá při různých potížích a k pití není nepřijemný, odebrali jsme se znovu domů.“⁶⁷

V roce 1660 zaznamenal ještě Harrach, jak pokračovala stavba budovy pro piaristy: „Budova patrum piarum scholarum pokračuje ve Slaném již docela bezky a kromě užítku pro mládež, která tam bude studovat, bude také dobře zdobit město;“⁶⁸ a jak purkrabí pyšně ukázal všechny stavby svému dávnému „nepříteli“ Valerianu Magni.⁶⁹

Kardinál Harrach reflektuje samozřejmě i známé posvěcení zvonů, které se konalo 12. srpna 1662: „Dnes ráno jsme poslali naše dopisy na poštu, potom jsme kolem deváté přejeli sem, kde jsme pojedli a připravili všechno k ztřetímu posvěcení chrámu. Dopoledne se zpívala slavná mše ve velkém kostele, která trvala právě tak dlouho, že jsme mezitím v loretánské kapli mohli vyslechnout tři čtené mše. Odpoledne se konaly znovu velmi dlouhé nešpory a k tomu litanie. Opat od sv. Mikuláše sem přišel právě vhod a musel během dne místo

⁶⁶ „Nach dem eßen ist ein procession von hinnen außgangen nacher Schlann dem obrist burgrafen gehörig, in eine kirche der Heiligen Dreyfaltigkeit dedicirt, warinnen er mitten eine Loreto capellen unser lieben Frauen gesezet“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 399, 1658 VI 15. Za poskytnutí všech německých citátů děkuji Katrin Keller, která připravuje německou část kardinálova deníku k vydání, a za jejich překlad Stanislavu Krajníkovi.

⁶⁷ „Den ganzen vormittag haben wier geschriben. Und nachdem eßen auf der langen taffel gespihet biß gegen 4, da wier nacher Schlann spazieren gefahren, und dorten abermall ein *Te Deum laudamus*, letanei unser lieben Frauen, und *Salve Regina* in der Loretocapellen angehoret. Hernach nach deme wier das neüe dort erbaute barfüeßer kloster geschauet, etwas khegelgeschoben, und ein gewißes brünlein von saltzwaßer, welches vilen zu allerhandt zu eständen woll bekhommen, unndt zum trinckhen nicht unangenemb ist, gekhostet, sein wier wider nach hauß“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 399, 1658 VII 23.

⁶⁸ „Daß gebeü der patrum scholarum piarum gehet zu Schlann schon gar hübsch auf, und außser deß nuzens der jugendt, so dorten studiren, wirdt es auch die statt recht zieren“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 399, 1660 V 8.

⁶⁹ „Das wetter ist heint nicht vill schöner alß gestern, und haben wier abermall wegen deß allzstarckhen windts nicht khegelscheiben khünnen, haben unß mitt anderen spihlen underhalten müeßen. Herr obrister burgraf hatt den pater Magni undertags gen Schlaunn hinüber geführt, ihme dorten sein Loreto und kloster der baarfüeßer, wie auch das gebeü der scholarum piarum gewisen“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 399, 1660 VII 8.

kardinála posvětit pět zvonů, které byly již tak špatně zavěšeny na věži, že se k nim dostávalo docela složitě. My ostatní jsme mezitím v zabradě bráli kuželky. Teprve docela pozdě sem přijel markrabě braniborský. S ním se celá společnost znovu vrátila do Smečna až po sedmé, jedině kardinál kvůli vícero svým záležitostem, aby mohl být ráno dříve na místě, zůstal v klášteře přes noc.⁷⁰ A o den později popisuje také velkolepý akt konsekrace konventního kostela: „Společnost přibyla ze Smečna ráno ještě dost časně do Slaného a kardinál nechtěl ztrácet čas, avšak hned začal obřad svěcení chrámu, který měl značně uspořádaný průběh a postup, a protože kromě toho muselo být ve stejnou dobu posvěceno pět oltářů, bylo nemožné, aby to bylo hotovo před dvanáctou. Kardinál také teprve potom sloužil mši, ale nechal ji zpívat někomu jinému, protože pokud šlo o něbo, byl tak dlouhým obřadem značně unaven. Po obědě nás markrabě braniborský jakož i brabě z Vrbna a z Vrtby opustili, ostatní se odebrali všichni na nešpory a litanie a po nich jsme všichni čtyři odjeli sem.“⁷¹

Arcibiskup do Slaného samozřejmě zavítal ještě několikrát a velmi zajímavé jsou také zápisy z roku 1665. Dne 6. července obdržel Harrach od Martinice podrobnou italsky psanou zprávu, která je reprodukována v poznámce: Požár zničil „nejenom celý klášter, ale i kostel, zachovaly se jenom cely dormitoria a ambit, ale dost ohořelé, a v kostele chór oltáře a pro budbu“, také celá loretánská kaple byla poničena a stěží se podařilo zachránit nejsvětější

⁷⁰ „Heint frühe haben wier unsere brief auf die post fortgeschickt, sein darnach umb 9 hieherüber gefahren, da wier geßen, und alleß zu der morgigen kirchweihe eingerichtet. Man hatt vormittag ein ambtt herausten in der großen kirchen gesungen, welches just so lang gewehret, das wier darunder in der Loreto capellen 3 gelesene meßen hören khünnen. Nachmittag hatt es wider eine sehr lange vesper, und ein letanei darzue abgeben. Der abtt von S. Nicolaß ist gleich recht auch herauß khommen, der hatt undertags an statt deß cardinalß 5 glockhen weihen müeßen, die so ubell auf dem thurn schon aufgehenckht gewesen, das gar hart darzue zu khommen gewesen. Wier andere haben derweill im garten khegelgeschoben. Gar spatt ist der margraf von Brandenburg erst herkhommen. Mitt deme ist die ganze compagnia erst nach 7 wider gen Smetschna, allein der cardinal ist mehrerer seiner gelegenheit wegen, damit er morgen desto früher auf sein khünnen, dahie im kloster uber nacht gebliben“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 400, 1662 VIII 12.

⁷¹ „Die gesellschaft von Smetschna ist fort heint frühe noch zeitlich genueg gen Schlann ankhommen, und hatt der cardinal gleich kheine zeit verlieren wollen, sondern also gleich die function der kirchweihe angefangen, die sonst zimblich angeordnet und befürdert worden, außer das weil 5 altar zu gleicher zeit zu weihen gewesen, unmüglich gewesen vor 12 darmit fertig zu werden. Der cardinal hatt noch erst hernach eine meeß gelesen, aber das ambtt einen anderen singen laßen, weil er für sein theill müedt genueg uber eine so lange function worden. Nach dem eßen hatt unß der margraf von Brandenburg wie auch der graf von Wirmb und Swrtbi verlaßen, die anderen sein alle in die vesper und zur letanei gangen, und nach derselben sein wier alle wier alhero gefahren“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 400, 1662 VIII 13.

svátost; hlavní podezřelý je žebrák, který „před požárem tvrdil, že město Slaný nebude už dlouho trvat, při požáru se smál a říkal, proč tolik povyku kvůli františkánskému klášteru, když brzo budete mít v plamenech celé město“.⁷² Dne 3. srpna 1665 se arcibiskup nachází již ve Slaném a poznamenal si, že už „Madona je v sakristii tak dobře uložena, jak by to byla nová loretánská kaple“.⁷³ Dne 7. srpna 1665 vypravuje o svěcení Božího hrobu, které se bude konat o tři dny později:⁷⁴ „Přijeli jsme na trh tak pozdě, že už všichni kupci odešli

⁷² „Devo poi ragguagliar l'E. V. che hier l'altro, sendo io a Slana, mentre stavamo a tavola si scoperse un fuoco che nel tetto della cugina et ancho in un angolo del quadrangolo del monastero de' franciscani si slargò in maniera che arse non solo tutto il convento, ma ancho la chiesa, restando solo le celle del dormitorio et l'ambito, però assai spalancate, et nella chiesa il coro dell'altare et della musica, nel mezzo cascò quel gran volto et fracassò la capella di Loreto tutta; appena salvato il Santissimo et la statua della Madonna con quasi tutti i mobili et la supellettile sagra colle due sacristie et tutto il piano d'abasso, et Dio volse ch'io col signor Gran Priore et il signor conte di Herberstein lo vedessimo tutto con non poco cordoglio, vero è che non si salvava tanto se non veravamo; appena spento questo incendio et noi partiti di ritorno, uscì da tre parti differenti la fiamma nella casa di mia habitatione truovativisi carboni et materia preparata pel fuoco posta in tre travi, si prese prigione un mendico ch'ebbe a dire prima dell'incendio che la città di Slana non ne starà molto et durante l'incendio se ne rideva dicendo che tanto di rumore per un convento di frati, bene presto havrete in fiamma et fuoco la città, preso dunque et visitato truovarono da esso lui materie per attaccarne il fuoco, dodici ducati in oro et quattro o cinque fiorini in moneta, variava nel rispondere, era senza passo, né voleva dire di che fede o luogo egli si sia. In somma la disgratia è grande et mi costarà tempo, spesa et fatica a rimetterne il tutto nel pristino decoro [...] Hor intendo che non si sappia ancora se quel fuoco sia posticcio“, Martinic Harrachovi, Wien, AVA, FA Harrach, karton 146, Martinitz B. I., 1665 VI 29. Viz také zápis v deníku: „Havessimo qui la nuova della morte dell'arciduca del Tirolo, e della chiesa del Loreto a Sslana abbrugiata“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 368, 1665 VII 6.

⁷³ „Arrivassimo alle 10 a Sslana, dove c'aspettavano già 2 messe. La Madonna sta accomodata nella sacristia così bene, come se fosse una nuova cappella di Loreto. Desinassimo a Sslana, vedessimo le scole pie, poi andorno le dame a cavallo, e gionsero più presto di noi a Smečna. Doppo cena giocassimo a lume di torcie su la tavola lunga, e poi s'andò in capella a dire triplicate letanie“, Wien, AVA, FA Harrach, HS 368, 1665 VIII 3.

⁷⁴ Martinic děkoval Harrachovi už v srpnu 1664, protože mu umožnil „stavět kapli na své zahradě u Prahy“, a rozepsal se o „dokončené nové stavbě“: „Sapevo bene che la clemenza di V. E. et sua somma pietà non havrebbe differito n'anch'un'ordinario per graziarmi colla licenza di far fabricare una capella nel mio giardino vicino a Praga, onde potetti anco vestir la mia temerità d'un habito di riverente confidenza verso la sua benignità, rendo perciò humilissime gratie all' E. V., et havendomene fatte tante già è impegnata a non negarmene una nuova qual'è che di già è finita la fabrica del S. Sepolcro vicino a Slana, quale sendo da me dato all'amministrazione de' padri franciscani zoccolanti di Slana, essi per privilegio del lor ordine

*a nebylo nic, co by se dalo koupit, jenom brože, zrcadla a bedvábné stuby. Viděli jsme fontánu s vodou, která je tak léčivá, a také Boží hrob, který budeme vysvěcovat a který je dost nepohodlný pro tento obřad.*⁷⁵ A právě své zážitky z této události vylíčil Harrach 10. srpna stejného roku nejpůsobivěji: „Po osmé hodině jsme se vrátili do Slaného, kde jsem v kapli svatého hrobu posvětil oltář za velkého utrpení, neboť bylo nutné, abych vcházel vždy po kolenou, a do kaple se nevešlo víc než tři lidi. Místo pro relikvie bylo uprostřed horního kamene. Nejne příjemnější bylo ale, když jsme zapálili svíčky, protože jsem byl nucený hned vyjít kvůli kouři, pokud jsem nechtěl oslepnout. Kouř však brzo zmizel, a tak jsem stihl odsloužit ještě mši. Jedli jsme ve městě a přijel ještě brabě Michna, který užívá zdejší vodu na podagra, spolu s brabětem z Heissenštejnu s manželkou a s maltézským rytířem z Vrtby. Než jsme odjeli, poslouchali jsme ještě litanie v lořetě a purkrabího paní uspořádala tombolu pro mnichy s obrázky, růženci, křížky a medailemi.“⁷⁶

ALESSANDRO CATALANO, PH.D. (* 1970), italský bohemista a historik. Vystudoval bohemistiku na univerzitě La Sapienza v Římě, kde také dokončil postgraduální studium. Založil slavistický časopis *e Samizdat* (www.esamizdat.it) a překládá z české literatury. Na vídeňské univerzitě se soustavně zabývá osobností pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu (<http://www.univie.ac.at/Geschichte/Harrach/index.htm>). V současnosti se připravuje české vydání jeho poslední knihy *La Boemia e la riconquista delle coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa centrale (1620–1667)*, Roma 2005.

possono dirvi la messa, ma non già altri preti, onde supplico ancho la gratia che sinché V. E. possa o per sé o pel suo suffraganeo consecrar quella S. Capella, possa nel portatile dirvi la messa ogni approvato sacerdote, quanto alla dote incorporandosi al monastero di Slana come un accessorio non si crede sia necessaria come non si dotano gli oratorij et capelle appartenenti a' mendicanti [...] Il signor Gran Priore nostro m'ha offerto quasi una stalletta la chiesuola di S. Procopio per i padri theatini lor l'accettano", Wien, AVA, FA Harrach, karton 146, Martinitz B. I., 1664 VIII 27. O teatinech viz také následující poznámky: „Mentre il signor burgravio ha donato il suo giardino alli padri teatini, sono stato fuori a vedere come l'accommoda e fa dipingere per loro, e la capella di Etinga che vi fabrica appresso", Wien, AVA, FA Harrach, HS 368, 1665 VIII 22; „Supplico a V. E. per i padri theatini et per me che ci faccia la gratia di degnarsi d'honorarci col cantar la messa il giorno dell'appertione del lor oratorio alla Madonna d'Ettingen in una saletta dove sarà stufia scaldada, si ch'il freddo non impedirà di conceder per quel giorno l'indulgenze che può et poi gratiarci a desinare", Wien, AVA, FA Harrach, karton 146, Martinitz B. I., 1666 XI 22; a četné zmínky o požadovaných odpustcích pro kapličku, Wien, AVA, FA Harrach, karton 146, Martinitz B. I., 1667 VII 30, IX 16.

⁷⁵ „Doppo pranso andassimo a Sslana per vedere la fiera, la giongessimo così tardi, che già se n'erano andati i mercanti, non v'era da comprare, che spille, specchi, e fettucce di mezza seta. Vedessimo la fontana dell'acqua, che è così salutare, e tandem il santo sepolchro consacrando, che è ben scommodo assai per tal funtione", Wien,

Slaný, kaple Božího hrobu, vysvěcená Harrachem v roce 1665.

AVA, FA Harrach, HS 368, 1665 VIII 7. Viz také následující popis: „Celebrandosi hoggi l'anniversario della dedicatione della chiesa a Sslana, siamo andati là, et io v'ho detto messa bassa, e doppo fatto il padre Craus giesuita nel claustro una predica tedesca, e poi sentito un'altra 2ª messa. Abbiamo ancora desinato a Sslana nella casa del burgravio, e s'accrebbe la compagnia col conte Michna, padre preposito de' giesuiti, e padre Schwertfer. Il conte Michna vi si trovò, per voler adoprare quella acqua per qualche giorno contro la sua podagra, e sentito la sera di nuovo le letanie, tornassimo al fresco a casa", Wien, AVA, FA Harrach, HS 368, 1665 VIII 9.

⁷⁶ „Doppo le 8 andassimo di nuovo a Sslana, dove consacrai nella cappella del santissimo sepolcro l'altare, con molto mio stento, perché bisognò che v'entrassi sempre inginocchiato, e non capiva la capella che 3 persone. Il luogo per le reliquie era in mezzo della pietra di sopra. Il più fastidioso era, quando accendessimo le candellette, che fui necessitato all'hora d'uscirne per causa del fumo, se non volevo acciecarmi. Sparì però il medesimo fumo presto e giusto a tempo che potei ancora dire la messa. Desinassimo in città, e s'accrebbe la nostra compagnia col conte Michna che adopra questa acqua per la sua podagra, il conte Heissenstain e sua moglie e cavaliere di Malta Swrtbi. Avanti di partire sentissimo le letanie nel Loreto, e la burgravia fece un lotto per i frati di imagini, rosarii, crocette e medaglie", Wien, AVA, FA Harrach, HS 368, 1665 VIII 10. V deníku se nachází ještě na začátku 13. června podobný mylně zařazený popis, který byl ale později samotným kardinálem vymazán: „Partissimo alle 8 da Smeczna, et andassimo il burgravio et io a dirittura al santissimo sepolcro, le dame andorno nel mentre a Sslana a confessarsi, e fare ivi la loro devotione. Consagrai ivi l'altare nel santissimo sepolcro, con molto stento, perché non potei entrare nella cappelletta, che caminando sopra i ginocchi, né si capivano dentro più che 3 persone, passò però il tutto ancora tollerabilmente, eccetto quando s'accese l'incenso e le candellette sull'altare, perché all'hora fece un tal fumo, che non potei durarla con li miei occhi, e mi convenne qualche tempo d'uscir fuori, passò però ancora tanto a tempo, che non m'impedì dal potere poi ancora dire la messa. Il posto delle reliquie nell'altare è nel mezzo del stipite di sopra. Fu consagrato l'altare in honorem D. N. Jesu Christi, et Sanctissimae Crucis eius, et Matris Dolorosae. Desinassimo di nuovo a Sslana, poi sentito la letania al Loreto, la burgravia fece alli frati nel refettorio un lotto di imaginette, corone, medaglie, e crocette con molto gusto delli frati", Wien, AVA, FA Harrach, HS 368, 1665 VI 13.